

гуманізації світової спільноти і були одним з шаблів до розв'язання цієї проблеми.

Література

1. Теория международных отношений: Хрестоматия / Сост., науч. ред. и коммент. П.А. Цыганкова. – М.: Гардарики, 2002. – 400 с.

2. Кандуба Т. Етичні засади зовнішньої політики урядів тоні Блера / Т. Кандуба // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2009. – Вип. 27. – С. 297-300.

3. Prime Minister's Speech: Doctrine of the International Community at the Economic Club, Chicago. – 24 April, 1999. – Електронний ресурс. Режим доступу:

<http://web.archive.org/web/20070629064926/www.pm.gov.uk/output/Page1297.asp>

dr Roman Łukasz

Wyższa Szkoła

Gospodarki Euroregionalnej

im. Alcide De Gasperi w Józefowie

CZŁOWIEK A WOJNA: WYBRANE FILOZOFICZNE I POLEMOLOGICZNE KONCEPCJE

Współcześnie możemy zaobserwować zapotrzebowanie na analizę problemów wojen i konfliktów zbrojnych w interdyscyplinarnym ujęciu, między innymi w perspektywie filozoficznej i polemologicznej. Wielu naukowców i specjalistów z zakresu badań nad bezpieczeństwem i obronnością nieustannie poszukuje odpowiedzi na pytanie w jakim stopniu polemologia pomoże lepiej zrozumieć współczesną wojnę. Teoretyczne podstawy polemologii i filozofii powinny być wykorzystywane do wzbogacania wiedzy o wojnie, konfliktach zbrojnych i pokoju.

Zjawisko wojny i pokoju od początków historii było nieustannym przedmiotem zainteresowania zarówno władców, jak i specjalistów polityczno-militarnych. Wojny są realną częścią złożonej rzeczywistości. Żadne bowiem zjawisko, w tym wojna, nie pojawiło się znikąd, lecz rozwijało się na przestrzeni dziejów. Bez wiedzy o wojnie niemożliwe jest zrozumienie, jak kształtował się współczesny świat i dlaczego nawet najbardziej rozwinięte społeczeństwa musiały czasami walczyć. Dociekania nad wojną i pokojem obejmują dwie orientacje metodologiczno-teoretyczne: orientację peace research – badania nad pokojem, zwaną także jako orientacja irenologiczna (gr. eirene – pokój, spokój), a także orientację polemologiczną (gr. polemolos – wojna, bój, walka). Według teoretyków pierwszego nurtu droga do poznania istoty i źródeł wojen wiedzie przez poznanie warunków, natury i struktury pokoju. Reprezentanci drugiej orientacji są zaś zdania, że należy postępować odwrotnie, badać najpierw źródła wojen, ich istotę i charakter, a dopiero potem ustalić warunki ich eliminacji z życia społeczeństwa. Warto zaznaczyć, że polemologia przybiera na sile i znaczeniu. Uwidacznia się to w różnych formach działań zmierzających nie tylko do stworzenia

interdyscyplinarnej, ale i swego rodzaju supradyscyplinarnej nauki o wojnie i pokoju [2, s. 226-227].

Przez całe wieki myśliciele i uczeni poszukiwali dróg wiodących do wyeliminowania wojen z życia ludzkości. Treść tych rozważań zmieniała się historycznie w miarę ogólnego rozwoju społeczeństwa i postępu wiedzy naukowej oraz w zależności o pewnych ideologicznych czy politycznych założeniach. Z biegiem czasu pojawiały się coraz bardziej złożone interpretacje tych zagadnień, powstawały specjalne, rozbudowane traktaty i teorie poświęcone genezie i istocie wojny oraz jej roli i znaczeniu w życiu społeczeństw i państw. Koncepcje te pomimo wielu wartościowych elementów najczęściej charakteryzowały się jednostronnym podejściem. Nie stanowiły całościowej i naukowej teorii, co uniemożliwiało pełne poznanie i zrozumienie tej złożonej problematyki.

Charakter konfliktów zbrojnych w historii ludzkości był w znacznym stopniu wyznaczony przez środki walki, które wraz z samą naturą walki zbrojnej ulegały systematycznym przewartościowaniom. Zmieniają się bez wątplenia cele, charakter i sposoby prowadzenia konfliktów zbrojnych, czego doświadczamy przecież współcześnie, ale wojna jako zjawisko społeczne będzie mieć prawdopodobnie długowieczną przyszłość, a twierdzenie o eliminacji wojny z życia ludzi jawi się całkowitą utopią.

Pojęcie „polemologia” wywodzi się od greckiego słowa „polemos”, co oznacza – „konflikt, spór, wojna”. Twórcą tego terminu był francuski uczony Gaston Bouthoul (1896-1980) – dyrektor pierwszego na świecie instytutu polemologicznego (L' Institut Francais de Polemologie), powołanego w 1945 roku w Paryżu. (Świeca, 2003, s. 9) W swoim dziele „Traite de polemologie. Socjologie de guerre” („Traktat polemologiczny. Socjologia wojny”) przedstawił słynne stwierdzenie: „od poznania wojny do poznania pokoju lub w innym ujęciu – jeśli chcesz pokoju, poznaj wojnę”. Bouthoul podkreślał potrzebę zidentyfikowania zjawiska wojny, ażeby zapewnić utrzymanie i zagwarantowanie pokoju oraz uniknąć przyszłych konfliktów zbrojnych. I dalej polemolodzy akcentują konieczność poznania natury, etiologii i istoty wojny przed przystąpieniem do identyfikacji i poznawania pokoju. Poznaniem wojny może przyczynić się do stworzenia ram do poznania pokoju. Założeniem polemologii jest zatem obserwowanie zjawiska wojny w sposób podobny badaniom innych zjawisk społecznych, a także badanie wojen i konfliktów zbrojnych w ujęciu interdyscyplinarnym. Polemologia analizuje ich naturę, umiejscawia w czasie i przestrzeni, bada ich cykliczność, napięcie, rozmiar, skalę, a także związki przyczynowo-skutkowe oraz klasyfikację. Polemologia bada wojny i konflikty zbrojne przeszłości, teraźniejszości i przyszłości [6, s. 10].

Wyróżniają ją następujące obszary poznawcze: badanie wielokryterialne wojen i konfliktów zbrojnych przeszłości (analizy porównawcze, statystyczne, strukturalne i inne), teraźniejszości (identyfikacja problemu) i przyszłości (prognozowanie), określanie natury wojen i konfliktów zbrojnych (wojna jako zjawisko, powody agresywnych zachowań), czynników powodujących ich periodyczność nazywaną rytmemi wojowniczości, określanie wskaźników ich intensywności, pomiar i porównania czasu ich trwania, a także dokonywanie podziału typologicznego [7, s. 10].

Polemologia stara się odpowiedzieć na pytanie: Dlaczego społeczeństwa w określonym momencie swoich dziejów podejmują działania wojenne? Według wybitnych polemologów wojna jest zjawiskiem najbardziej kontrowersyjnym i destrukcyjnym wśród zjawisk społecznych. W procesie budowania współczesnej cywilizacji ludzie wytworzyli dobra materialne, techniczne i naukowe, osiągając w tych obszarach życia społecznego wysoki poziom. Realizacja dążeń gospodarczych w rozwiniętym społeczeństwie zapewniła poczucie bezpieczeństwa ekonomicznego, podniosła standard życia materialnego, uruchomiła wyjątkowy potencjał komunikacji pomiędzy ludźmi, narodami we wszelkich jej formach. Jednocześnie wraz z szybkim rozwojem nastąpiło przyspieszenie globalizacji wyzwań i zagrożeń, pojawiły się nowe niekorzystne czynniki. W obszarze militarnym minęło wprawdzie niebezpieczeństwo nowej wojny światowej, co jednak nie znaczy, że została ona całkowicie wykluczona [8, s. 9].

Wybitny, chiński teoretyk starożytności Sun Tzu uważał, że najważniejszym osiągnięciem wojny jest pokonanie wroga bez walki. W swoim traktacie „Sztuka wojny” pisał: „Wojna jest dla państwa sprawą najwyższej wagi, sprawą życia lub śmierci, drogą wiodącą do przetrwania lub upadku. Dlatego też należy jej poświęcić poważne studia. Wszystko jest lepsze od wojny, każde zło, choćby najgorsze, jest lepsze od najwyższego zła, tym największym złem jest wojna” [13, s. 7-13]. Platon traktował wojnę jako zjawisko naturalne i wieczne, a przede wszystkim społeczne, dokonał klasyfikacji wojen na wewnętrzne (pomiędzy greckimi polis) i zewnętrzne (walki Greków z innymi państwami). Zewnętrzne wojny utożsamiał jako zjawiska naturalne, wynikające z odmienności Grecji nad ludami barbarzyńskimi i konieczności obrony jej bezpieczeństwa oraz wyższości kulturowej [11, s.76]. Arystoteles traktował wojnę nie jako cel sam w sobie, ale jako środek prowadzący do pokoju. Stan pokoju był z kolei warunkiem osiągnięcia szczęśliwego życia i dobrem samo w sobie. Wojna zatem jest pewnym wypadkiem koniecznym, będącym instrumentem do osiągania szczęścia w warunkach pokoju. Arystoteles wiele uwagi poświęcał także sprawie sił zbrojnych. Sądził, że każde państwo jest zobowiązane do zagwarantowania swoim obywatelom poczucia bezpieczeństwa, pokoju i szczęścia, dlatego też powinno posiadać dobrze zorganizowaną armię, która te warunki powinna zapewnić [1, s. 288].

Wśród starożytnych myślicieli ważną rolę w kształtowaniu myśli polemologicznej odegrał Ciceron, który uważał wojnę za rozstrzygnięcie sporu przy użyciu siły w postaci przemocy zbrojnej. Wyróżnił dwa atrybuty wojny: pojawienie się sporu pomiędzy stronami, oraz użycie walki zbrojnej wobec przeciwnika jako środka rozwiązania tego sporu. Podkreślał on również rolę sprawiedliwości w działalności i funkcjonowaniu państw. Sądził, że jest ona jednym z głównych warunków istnienia państwa szczęśliwego, o dobrym ustroju, a tylko takie może dać szczęście swoim obywatelom. Ciceron skonkretyzował również podstawy prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, postulował kierowanie się w wojnie rozumem, rozważą i umiarkowaniem, odsunięcie uczuć i popędów na drugi plan [12, s. 213-214]. Podobną jak Ciceron teorię wojny wyrażał Hugo Grotius, pisząc że „wojna to stan, w jakim znajdują się osoby toczące spór przy użyciu siły. Jej następstwem są niezliczone nieszczęścia, które spadają również na niewinnych ludzi” [4, s. 154].

Analizując zjawisko wojny w ujęciu teoretyków i uczonych starożytności, warto wspomnieć o wczesnochrześcijańskich koncepcjach filozoficznych, poświęconych zagadnieniu wojny. Na szczególną uwagę zasługuje postać św. Augustyna, autora idei wojen sprawiedliwych (*bellum iustum*) i niesprawiedliwych (*bellum iniustum*). Wojny sprawiedliwe to wojny autoryzowane przez Boga, czyli wojny będące wyrazem odwagi słusznej, prowadzone w obronie ojczyzny zagrożonej przez barbarzyńców, a także wojny prowadzone w obronie bliźniego, niezastuzenie napadniętego. Pozostałe wojny należą już do kategorii wojen niesprawiedliwych, które nie posiadają autoryzacji Stwórcy [15, s. 412]. Angielski filozof Tomasz Hobbes przyczyn wojny upatrywał w naturze człowieka, jego chęci zdobycia władzy, żądzy, słaby oraz braku zaufania do innych. Utożsamiał również wojnę z rosnącym przeludnieniem świata, co miało później swój wpływ na powstanie teorii Malthusa o nieuchronności wojen i ich korzystnym wpływie na rozwój społeczeństw. T. Hobbes pisał: „w naturze człowieka znajdują się trzy istotne przyczyny sporów. Pierwsza to rywalizacja, druga to nieufność, trzecia – to żądza sławy” [5, s. 109]. Stąd też powstała słynna teza: *homo homini lupus est*. Hobbes sądził, że stan natury to wojna wszystkich ze wszystkimi, każdego z każdym (*bellum omnium contra omnes*), co jednoznacznie wynika z faktu, że każdy człowiek jest z natury egoistą. Z kolei Jan Jakub Rousseau w swoich teoriach na temat wojen doszukiwał się ich głównych przyczyn w dążeniu człowieka do posiadania własności oraz w nierówności materialnej w społeczeństwie. Uważał, że ludzka natura, która od zarania dziejów była szlachetna, wraz z pojawieniem się pierwszych państw ulega prawdziwej przemianie, została zamknięta w złym (racjonalnym) świecie, gdzie człowiek stał się istotą sztuczną – egoistą, dla którego liczy się tylko o własne dobro. Wojny powstały zatem wskutek całkowitej zmiany natury ludzkiej [10, s. 60].

Wspomniany wcześniej G. Bouthoul sądził, że okolicznością zmuszającą społeczeństwa do wojen był (miedzy innymi) nadmiar ludzi potrzebnych do wykonywania czynności gospodarczych i organizacyjnych. Nadmiar ten sprawił w ruch wiele czynników destrukcyjnych takich jak głód, emigracja, zaburzenia wewnętrzne. Quincy Wright charakteryzował w najszerszym znaczeniu wojnę jako dynamiczną konfrontację dwóch podobnych jednostek. Zdefiniował on wojnę jako predyspozycje prawne, które dopuszczają dwom lub większej liczbie antagonistycznych grup rozstrzygnąć konflikt poprzez wykorzystanie sił zbrojnych [17, s. 5-17].

Filozofowie do dzisiaj nie ustają w analizowaniu źródeł konfliktów wojennych, starając się (niezależnie od historycznych, politycznych i społecznych przesłanek) dotrzeć do tych mechanizmów, które tkwią poza wolą człowieka i jego zewnętrznym działaniem. Na przestrzeni dziejów, różne szkoły formułowały odmienne koncepcje, z których każdą można uznać za trafną i każdą za chybioną, w zależności od tego, jakimi kryteriami kieruje się ich odbiorca. Są one tak wielostronne, jak wielostronny jest obraz i wymiar wojny.

Na przełomie XIX/XX wieku zaczęto rozpatrywać wojnę w kategoriach zjawisk społecznych, umożliwiając formowanie się nowych opinii i ideologii związanych ze zjawiskiem wojny. R. Osgood w pracy „Limited War” definiował wojnę jako: „zorganizowane starcie sił zbrojnych państw suwerennych, dążących do wzajemnego

narzucenia własnej woli” [9, s. 246]. Określając każdą wojnę jako (z tych właśnie względów) ograniczoną, dokonał podziału wojen na: jądrowe, konwencjonalne, partyzanckie, itp. Tymczasem jeden z najwybitniejszych teoretyków wojny, Carl von Clausewitz, identyfikuje wojnę z rozszerzonym pojedynkiem, aktem przemocy, który ma na celu wymuszenie na przeciwniku spełnienia naszej woli. Clausewitz pisze: wojna nie jest spędzaniem czasu, nie prowadzi się jej tylko dla przyjemności ryzykowania i wygrywania, ani też jako dzieła bezinteresownego zapału. Jest ona poważnym środkiem do poważnego celu [3, s. 21]. Wojna jest czynem politycznym, dalszym ciągiem stosunków politycznych, wyrażających się w akcie przemocy, mającym na celu zmuszenie przeciwnika, czyli doprowadzenie jego sił zbrojnych do stanu, w którym nie będą zdolne do dalszej walki. Wojna jest nie tylko czynem politycznym, ale również polityką prowadzoną dalej z wykorzystaniem innych środków. To nic innego jak jedno z kilku narzędzi polityki, za pośrednictwem, których usiłuje się osiągnąć swoje cele [3, s. 3-25].

Obecnie coraz częściej zauważa się jednak krytyczne podejścia w stosunku do klasycznego paradygmatu wojny, bazującego na definicji sformułowanej przez C. Clausewitza. Weźmy chociażby pod uwagę M. Walzer’a, amerykańskiego filozofa i politologa, który w swojej rozprawie „Arguing About War” stawia tezę, że słynne stwierdzenie Clausewitza, że wojna jest kontynuacją polityki innymi środkami, miało zapewne być prowokujące. ...Równie oczywiste jest stwierdzenie odwrotne: polityka jest kontynuacją wojny innymi środkami. Ale, co bardzo ważne, środki są różne. Jak uważa M. Walzer, polityka jest formą pokojowego sporu, wojna gwałtem zorganizowanym [16, s. 7].

Uczeni pomimo szerokiego zainteresowania wojną nie uzgodnili wspólnych poglądów co do ważnego miejsca wojen w życiu społecznym. Wojna, podobnie jak społeczeństwo, a wraz z nim państwo, systematycznie się zmienia. Choć współcześnie rola państwa – w klasycznym ujęciu jedyne podmiotu działań wojennych – ulega zmianie, nadal pozostaje ono najważniejszym aktorem. Wojny ciągle zmieniały i zmieniają swoje oblicze, naturę, zasięg i podłoże. Wymaga to poznania wojny w ścisłej spójności z danymi etapami rozwoju społecznego. Tylko wtedy będzie możliwe poznanie mechanizmów, które rządziły i rządzą wojną.

Literatura

1. Arystoteles. Polityka, Warszawa: PWN, 1964.
2. Borgosz J. Drogi i bezdroża filozofii pokoju (od Homera do Jana Pawła II), Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej, 1989.
3. Clausewitz von C. O wojnie, Lublin: Wydawnictwo „Test”, 1995.
4. Grotius H. Trzy księgi o prawie wojny i pokoju, w których znajdują wyjaśnienie prawo natury i prawo narodów a także główne zasady prawa publicznego, Warszawa, 1957.
5. Hobbes T. Lewiatan, czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego, Kraków, 1954.
6. Huzarski M. Wojna i pokój przedmiotem badań polemologiczno-irenologicznych, Warszawa: AON, 2012.

7. Kęsoń T. Pojęcie konfliktu i wojny w literaturze. Podejście polemologiczne w badaniach konfliktów zbrojnych. 2010. Pozyskano (20.07.2016) z <http://www.osrodekbadania.waw.pl>
8. Krztoń W. Zjawisko wojny na przestrzeni dziejów, Rzeszów: Wydawnictwo Politechniki Rzeszowskiej, 2015.
9. Osgood R. E. Limited War, Chicago: University of Chicago, 1957.
10. Polak A. Wojna jako wyzwanie dla badacza, Warszawa: Kwartalnik Bellona 2/2010.
11. Platon. Państwo z dodaniem siedmiu ksiąg „Praw”, Tom I. Warszawa: PWN, 1958.
12. Rosa R. Wybrane koncepcje wojny i pokoju w dziejach myśli filozoficznej. Starożytność i średniowiecze, Warszawa: AON, 1991.
13. Sun Tzu. Sztuka wojny, Warszawa, 1994.
14. Świeca J. Współczesne systemy demokratyczne, Kielce, 2003.
15. Święty Augustyn. O państwie Bożym, tom II. Warszawa: PAX, 1977.
16. Walzer M. Spór o wojnę, Warszawa, 2006.
17. Wright Q. A Study of War. Midway reprint, The University of Chicago Press, Chicago, 1983.

Сорокіна Олександра Сергіївна
кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри соціології
Запорізького національного університету

КОНЦЕПТ СОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я В ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙНАХ

Поняття здоров'я є основоположним для функціонування будь-якого організму, як індивідуального, так і суспільного. Невід'ємною його складовою відповідно до визначення ВООЗ є соціальне благополуччя, яке базується на здатності підтримувати та відтворювати конструктивні соціальні відносини. У ХХІ столітті, з поширенням практик застосування інформаційних впливів, особливо під час перебігу військових конфліктів, мішенню агентів інформаційного впливу починає виступати саме система соціальних відносин, що має наслідком появу та поглиблення деструктивних процесів у соціальному організмі, порушення його цілісності та дає змогу говорити про втрату соціального здоров'я як в конкретних спільнотах, так і в суспільстві в цілому.

Метою роботи є виділення «точок» інформаційного впливу, які під час інформаційних війн виступають мішеннями агресивних дій з метою подальшої дезінтеграції соціальних відносин та їх наслідків для соціального здоров'я країни.

Соціальні відносини у суспільстві є системними та, за визначенням Ф. Тьоніса [2], базуються на взаємній довірі, яка робить можливими проведення повсякденних інтеракцій без надмірних додаткових зусиль з боку їх учасників. А отже, зміна конфігурації соціальних відносин виступає пріоритетною під час